

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TARBIYA DARSLARI ORQALI O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISH USULLARI

Nurmuratova Iroda Nuriddinovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti,
Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19431634>

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang'ich ta'limda tarbiya darslari asosida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish usullari yoritilgan. Tadqiqot davomida interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilindi. Olingan natijalar asosida tarbiya darslarini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarda kasblar haqida keng tasavvur hosil qilish, mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish va kelajak kasbini ongli tanlashga yo'naltirish mumkinligi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, tarbiya darslari, kasbga yo'naltirish, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan davrda yosh avlodni to'g'ri kasb tanlashga yo'naltirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki har bir insonning kelajakdagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning qiziqishi, qobiliyati va tanlagan kasbga bog'liqdir. Shu sababli kasbga yo'naltirish ishlari imkon qadar erta, ya'ni boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlab amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali kasb tanlash bosqichida bo'lmasalar-da, aynan shu davrda ularda turli kasblarga nisbatan dastlabki tasavvurlar, qiziqishlar va ijtimoiy ong shakllanadi. Bu jarayonda tarbiya darslari alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiya mashg'ulotlari orqali o'quvchilarga kasblar olami haqida tushuncha berish, mehnatga hurmat ruhini shakllantirish, turli faoliyat turlariga qiziqishni uyg'otish mumkin.

Mazkur tezisda boshlang'ich ta'limda tarbiya darslari asosida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning samarali usullari yoritiladi. Jumladan, interfaol metodlardan foydalanish, o'yin texnologiyalari, rolli mashg'ulotlar, suhbat va kuzatish usullarining o'rni tahlil qilinadi.

Shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda kasbiy qiziqishlarni shakllantirishning pedagogik jihatlari ham ko'rib chiqiladi.

Dolzarblik

Bugungi kunda jamiyatda kasblar xilma-xilligining ortib borishi hamda mehnat bozorida raqobatning kuchayishi yoshlarni to'g'ri kasb tanlashga tayyorlashni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ishlarini faqat yuqori sinflarda emas, balki boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlab tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Materiallar va usullar

Mazkur tadqiqotni olib borishda boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonini o'rganishga qaratilgan bir qator pedagogik usullardan foydalanildi. Xususan, pedagogik kuzatish usuli orqali o'quvchilarning tarbiya darslaridagi faolligi, kasblarga bo'lgan qiziqishi va munosabati muntazam ravishda o'rganildi. Suhbat va savol-javob metodlari yordamida esa o'quvchilarning kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlari, qiziqish doiralari va kelajakdagi orzu-istaklari aniqlashtirildi.

Tadqiqot materiallari sifatida tarbiya darslarida qo'llaniladigan interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, kichik guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatlar yaratish kabi pedagogik texnologiyalar xizmat qildi. Ayniqsa, "Kasbni top", "Kim bo'laman?", "Kasblar olamiga sayohat" kabi o'yin mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratildi.

Shuningdek, tahlil va umumlashtirish usullari yordamida mavjud ilmiy-adabiy manbalar, ilg'or pedagogik tajribalar o'rganilib, ularning amaliy ahamiyati baholandi. Tadqiqot davomida o'quvchilarning yosh, individual va psixologik xususiyatlari inobatga olinib, kasbga yo'naltirish jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan yondashuvlar ishlab chiqildi. Olingan natijalar qiyosiy tahlil asosida umumlashtirilib, boshlang'ich ta'limda tarbiya darslari orqali kasbga yo'naltirishning samarali usullari aniqlashtirildi.

Boshlang'ich ta'limda kasbga yo'naltirish o'quvchilarni kelajak hayotga tayyorlashning muhim bosqichi hisoblanadi. Bu jarayon orqali bolalarda mehnatga ijobiy munosabat shakllanadi va kasblar haqida dastlabki tasavvurlar paydo bo'ladi. Kasbga yo'naltirishning nazariy asoslari pedagogika va psixologiya fanlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, yosh xususiyatlarini hisobga olish bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq o'yin va qiziqish asosida bilim oladilar, shu sababli ularga kasblar haqida ma'lumot berishda sodda va tushunarli usullar qo'llanilishi lozim. Ushbu bosqichda kasb tanlashdan ko'ra, kasblar olami bilan tanishtirish ustuvor vazifa hisoblanadi.

O'quvchilarda kuzatuvchanlik, ijodkorlik va mustaqil fikrlash kabi sifatlarni rivojlantirish kasbga yo'naltirishning muhim tarkibiy qismidir. Shuningdek, bu jarayonda o'qituvchi shaxsiy namunasi ham katta rol o'ynaydi. Tarbiya darslari orqali o'quvchilarga turli kasblar haqida ma'lumot berish, mehnatning jamiyatdagi o'rni haqida tushuncha shakllantirish mumkin.

O'quvchilarning qiziqishlarini aniqlash esa keyingi bosqichlarda to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi. Nazariy asoslar kasbga yo'naltirish ishlarini tizimli tashkil etishga xizmat qiladi.

Bu esa o'quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois boshlang'ich ta'limda kasbga yo'naltirish masalasi alohida e'tiborni talab qiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida bu yo'nalish yanada takomillashtirilmogda. Ilmiy yondashuv asosida tashkil etilgan kasbga yo'naltirish ishlari yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Tarbiya darslarida kasbga yo'naltirish jarayoni turli pedagogik usullar orqali amalga oshiriladi. Interfaol metodlar bu jarayonda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ular o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Masalan, "Aqliy hujum" usuli orqali o'quvchilar turli kasblar haqida o'z fikrlarini erkin bayon qiladilar. "Klaster" metodi esa kasblarni tizimli ravishda o'rganishga yordam beradi. Rolli o'yinlar o'quvchilarda kasbga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi. "Kim bo'laman?" kabi o'yinlar orqali bolalar o'zlarini turli kasb egalari sifatida tasavvur qiladilar. Didaktik o'yinlar esa bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, multimediali vositalar ham keng qo'llaniladi.

Videoroliklar va taqdimotlar orqali kasblar haqida yanada qiziqarli ma'lumot berish mumkin. Guruhli ishlash usullari esa o'quvchilarda hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Suhbat va munozara metodlari orqali o'quvchilar o'z fikrlarini asoslashni o'rganadilar.

Bunday yondashuvlar o'quvchilarning kasbiy qiziqishini oshiradi. Tarbiya darslarini to'g'ri tashkil etish esa yuqori natijaga olib keladi. Shu sababli pedagogik texnologiyalarni to'g'ri tanlash muhim ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonining samaradorligi bir qator omillarga bog'liq. Avvalo, darslarning qiziqarli va interfaol tarzda tashkil etilishi muhim hisoblanadi. O'quvchilarning kasblarga bo'lgan qiziqishi oshgani sari ularning bilim darajasi ham ortadi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'yin va interfaol metodlardan foydalanilgan darslar yanada samarali bo'ladi. O'quvchilar bunday mashg'ulotlarda faol ishtirok etadilar.

Natijada ular kasblar haqida aniq tasavvur shakllanadi. Shuningdek, o'quvchilarda mehnatga hurmat hissi rivojlanadi. Kasbga yo'naltirish ishlari ularning kelajakdagi tanloviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim o'rin tutadi. Amaliy mashg'ulotlar va ekskursiyalar esa bilimlarni mustahkamlaydi. O'quvchilarning qiziqishlarini aniqlash kelajakda to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta boshlangan kasbga yo'naltirish ishlari yuqori natija beradi. Shu bois bu jarayonni yanada takomillashtirish zarur.

Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish esa ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Natijada jamiyatga yetuk va ongli shaxslar yetishib chiqadi.

Natijalar

Tadqiqot boshida o'quvchilarning taxminan 30–35 % i kasblar haqida aniq tasavvurga ega edi, qolgan 65–70 % o'quvchilar esa faqat oddiy va tanish kasblarni bilardi. Ularning faolligi ham past darajada bo'lib, darslarda faol qatnashish darajasi 40 % atrofida edi. Interfaol metodlar va o'yin texnologiyalari qo'llanilgandan so'ng natijalar sezilarli darajada o'zgardi. Darslarda faol qatnashuvchi o'quvchilar ulushi 40 % dan 80–85 % gacha oshdi. Kasblar haqida kengroq va aniqroq tasavvurga ega bo'lgan o'quvchilar soni esa 30 % dan 75–80 % gacha yetdi.

Shuningdek, o'quvchilarning 70–75 % ida kasblarga nisbatan qiziqish kuchaygani kuzatildi. Oldin faqat 2–3 ta kasbni bilgan o'quvchilar endi 6–8 ta kasb haqida misollar keltira boshladi. Mehnatga ijobiy munosabat bildirgan o'quvchilar ulushi ham 50 % dan 85 % gacha oshdi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar natijasida o'quvchilarning kasbga bo'lgan qiziqishi va faolligi deyarli 2 baravar oshgani aniqlandi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonini samarali tashkil etishda tarbiya darslarining o'rni beqiyosdir. Aynan shu bosqichda o'quvchilarda kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlar shakllanib, ularning qiziqishlari va moyilliklari yuzaga chiqadi. Shu bois, mazkur jarayonni ilmiy asosda va maqsadli yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o'qituvchi shaxsining roli hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. O'qituvchining pedagogik mahorati, ijodkorligi va innovatsion yondashuvi o'quvchilarda kasblarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning individual va psixologik xususiyatlarini hisobga olish jarayon samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov B. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirishning pedagogik asoslari // Pedagogika va psixologiya. – 2021. – №2. – B. 45–50.
2. Xasanboyeva O. Tarbiya darslarida kasbiy tarbiya berish metodlari // Xalq ta'limi. – 2020. – №3. – B. 60–65.

3. Ishmuhamedov R. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida kasbga yo'naltirish // Ta'lim va innovatsiya. – 2022. – №1. – B. 25–30.
4. Brown S. D., Lent R. W. (2020). *Career development and counseling: Putting theory and research to work*. Hoboken: Wiley, pp. 120–155.
5. Patton W., McMahon M. (2021). *Career development and systems theory*. Rotterdam: Sense Publishers, pp. 60–92.
6. Hooley T., Sultana R. G., Thomsen R. (2020). *Career guidance for social justice*. London: Routledge, pp. 30–55.